

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΞ ΕΠΩΣΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ¹

ΥΠΟ

ΑΜΙΛΚΑ Σ. ΑΛΙΒΙΖΑΤΟΥ

ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝ Τῷ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙῳ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία² καὶ θεολογία ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν δυτικὴν πράξει ἀποφεύγει τοὺς ἀκριβεῖς ὀρισμοὺς ἀκόμη καὶ σημαντικῶν ἀντικειμένων τῆς δογματικῆς διδασκαλίας.

Μεταξὺ ἄλλων οὐδέποτε μέχρι τοῦδε καθωρίσθη τοῦλάχιστον ἐπισήμως τὸ ζήτημα περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Σημαίνοντες Ἕλληνες ἢ σλαῦοι ὀρθόδοξοι θεολόγοι προέβησαν κατ' ἐπανάληψιν εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ σημείου τούτου τῆς δογματικῆς διδασκα-

1. Ἡ μελέτη αὕτη κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου μου, ἀποτελεῖ εἰσήγησιν περὶ τοῦ ὡς ἄνω θέματος, τὴν ὅποιαν ἔκαμα κατὰ τὴν σύσκεψιν τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ τμήματος «Πίστις καὶ Διοικήσις» τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Cambridge τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον. Τὴν εἰσήγησιν ἠκολούθησε μακρὰ συζήτησις ἐν τῇ ὡς ἄνω Ἐπιτροπῇ, ἥτις ἐσυνεχίσθη κατὰ τὴν ἐπακολούθησάν ἀσύσκεψιν τῆς ὁλομελείας τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Συμβουλίου τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Chichester, καθ' ἣν παρεκλήθη ἕξω τῆς ἡμερησίας διατάξεως, νὰ ἐπαναλάβω τὴν εἰσήγησίν μου.

2. Ἐν τοῖς ἐξῆς ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία σημειοῦται συγκεκομμένως ὡς Ε. Ο. Ε. ἢ δὲ Ρωμαιοκαθολικὴ ὡς Ρ. Κ. Ε. Ὁ ὅπ' ἐμοῦ χρησιμοποιούμενος ὄρος «Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία» εἶναι ἀκριβέστερος τοῦ ἀπλοῦ ὄρου «Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία». Ὁ δεύτερος χρησιμοποιεῖται κατὰ κανόνα ὑφ' ἕλων τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν (Κοπτικῆς, Ἀρμενικῆς κλπ.) καὶ προκαλεῖ συνεπῶς σύγχυσιν.

Ἡ Ὁρθοδοξία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ κατανοηθῇ μακρὰν τοῦ κυρίως ἑλληνικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος ἐν τε τῇ ἱστορίᾳ καὶ τῇ θεολογίᾳ.

Αὐτὴ ἡ λειτουργικὴ σύστασις τῆς Ε. Ο. Ε. εἶνε ὅλως ἑλληνικὴ. Δι' αὐτὴν δ' ἀκριβῶς τὴν ἑλληνικὴν τῆς σύστασιν ἡ Ὁρθοδοξία ἀποτελεῖ ἐνότητά ἀντιτιθεμένην πρὸς τὴν ρωμαϊκὴν σύστασιν ἔχουσαν, ἐνότητά τῆς Ρ. Κ. Ε.

Πολλοὶ θεολόγοι τῶν σλαβικῶν ἰδιῶν ἐκκλησιῶν προσπαθοῦν νὰ ἀποφεύγουν τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἐπιθέτου «ἑλληνικὴ». Ἀκόμη δὲ καὶ ὅταν ἡ ἔνδειξις τῆς ἰδιότητος ταύτης εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία μεταχειρίζονται τὸν ὄρον «βυζαντινὴ». Ἡ ἐνδιάθετος δι' ἄλλους, παρὰ ἐπιστημονικοὺς λόγους, ἀποφυγὴ τοῦ ἐπιθέτου «ἑλληνικὴ» ὀδηγεῖ εἰς τὴν σφαλερὰν ἀντίληψιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη, ἕνεκα κυρίως τῆς ἀριθμητικῆς τῆς συνθέσεως εἶναι μᾶλλον σλαβικὴ Ἐκκλησία καὶ οὐχὶ ἑλληνικὴ. Αὐτὴ δὲ πράγματι εἶναι ἡ ἀντίληψις πολλῶν τῶν ἕξω, παραβλεπόντων ὅλως τὴν ἀληθῶς ἀριθμητικῶς ἀσημαντὸν μειονότητα τῆς ἑλληνικῆς—τὴν ἐθνικότητα—Ἐκκλησίας ἐντὸς τῆς μεγάλης πλειονότητος κυρίως τῶν σλαβικῶν ἐκκλησιῶν. Ἐφ' ὅσον ὅμως, ὡς γνωστόν, αἱ γλῶσσαι τῶν διαφόρων μὴ ἑλληνικῶν ὀρθοδόξων ἑκκλησιῶν ἐξυπηρετήσαν ταύτας, κατὰ τὸ πλεῖστον, μόνον

λίαι, ἀλλ' οὐχὶ πάντοτε ἀπολύτως ἐπιτυχῶς. Ἀκόμη καὶ ἡ περιγραφή τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἐγένετο μέχρι τοῦδε κατ' ἀπολύτως ἱκανοποιητικὸν τρόπον.

Ἐν τοῖς ἐξῆς, καταβάλλεται προσπάθεια ἀναπτύξεως, οὕτως εἶπειν, σχεδίου περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν δογματικὴν ἀντίληψιν τῆς Ε.Ο.Ε. ἀνεξαρτήτως μεταγενεστέρων θεολογικῶν θεωριῶν οὐχὶ γενικῶς ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ θεολογίᾳ παραδεδεγμένων¹.

1.

Ὡς ἐλέχθη, ὁ καθορισμὸς τῆς ἐννοίας τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι δυσχερέστατος, ἀλλ' ὡς σημεῖον ἀφετηρίας τῆς ἐπακολουθούσης ἀναπτύξεως τοῦ θέματος τούτου θὰ ἠδυνάμην νὰ εἶπω, ὅτι Ἐκκλησία εἶναι τὸ θεοσύστατον ἴδρυμα τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῶν διὰ τοῦ ἱεροῦ βαπτίσματος ἀποδεξαμένων καὶ ἀποδεχομένων τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν καὶ τηρούντων αὐτὴν ὀρθοδόξως.

Διὰ τοῦτου τοιγίζεται α) ἡ θεία φύσις τῆς συστάσεως τῆς Ἐκκλησίας, β) ὁ ἀριθμὸς τῶν πιστῶν, γ) τὸ ἀντικείμενον τῆς πίστεως, δ) ὁ χρόνος τῆς ἀποδοχῆς τῆς πίστεως, ε) τὰ μέσα τῆς προσοικειώσεως τῆς πίστεως καὶ ς) ὁ τρόπος τῆς διαφυλάξεως αὐτῆς.

διὰ τὴν μέχρι καὶ τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν μετάφρασιν εἰς τὰς γλώσσας ταύτας τοῦ θεολογικοῦ, ἐκκλησιαστικοῦ καὶ λειτουργικοῦ θησαυροῦ τῆς Ε. Ο. Ε., ἡ παράλειψις τοῦ ἐπιθέτου «ἐλληνική» δὲν εἶναι ὀρθή καὶ ὀδηγεῖ εἰς σφαλερὰν ἀντίληψιν περὶ τῆς Ἐκκλησίας ταύτης. Οὐχὶ σπανίως, φερ' εἶπειν, ἀναγνώσκοντες εἰς ῥωσικὰ συγγράμματα ἐξαιρούμενον τὸ ὕψος τῶν προσευχῶν «μας» καὶ τῆς ὕμνολογίας «μας» δηλ. τῆς ρωσικῆς, ἀποσπάσματα τῶν ὁποίων καὶ ἀναφέρονται, χωρὶς νὰ δηλοῦνται ὅτι τὰ παρατιθέμενα ἀποσπάσματα εἶναι ἀπλῶς μετάφρασις ἐκ τοῦ ἐλληνικοῦ πρωτοτύπου. Βεβαίως ταῦτα κατέστησαν ὀριστικῶς κτῆμα ὀλοκλήρου τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐφ' ὅσον ὁμως τὸ σλαβικὸν στοιχεῖον ἐν ταύτῃ εἶναι τὸ ἐπικρατέστερον, δὲν εἶναι ὀρθὸν ἢ ὡς ἄνω οἰκειοποιήσας νὰ συμβαίη εἰς ἕαρος τῆς ἐλληνικῆς δημιουργίας. Οὕτε δὲ ὡς πρὸς τοῦτο οἱ σλαβικοὶ κυρίως θεολόγοι δύνανται νὰ ἐπικαλεσθῶν τὸ ἀνάλογον γεγονός τῆς ἐκ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης μεταφράσεως τῆς Κ. Δ., ἥτις οὕτε ἐλληνικὸν δημιούργημα εἶναι καὶ διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Κ. Δ. κατέστη κτῆμα ὀλοκλήρου τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, ἀνεξαρτήτως ἐθνικότητος, δόγματος καὶ ὁμολογίας. Ἄν τὸ προνόμιον τῆς εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν γραφῆς τῆς Κ. Δ. εἶναι τοιοῦτο τοῦτο ἀφορᾷ ἡμᾶς ἀποκλειστικῶς καὶ οὐδένα ἄλλον, δὲν εἶναι ὁμως τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἐκκλησίας μας, οἱ ὁποῖοι εἶναι δημιούργημα ἐλληνικόν. Πρὸς εἰσηγητικὴν ὁμιλίαν μου περὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Edinburgh 1937 ἐν The second World Conference on Faith and Order, Edinburgh 1937 ὑπὸ L. Hodgson σελ. 86—90 καὶ τὴν μελέτην μου The Greek Orthodox Church's unbroken continuation with the undivided church ἐν the Church Quarterly Review No 236 July 1934, μεταφρασθεῖσαν καὶ δημοσιευθεῖσαν καὶ ἐλληνιστὶ μὲ τὸν τίτλον «Ἡ ἀδιάκοπος συνέχεια τῆς ἐλληνικῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μὲ τὴν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν» καὶ ἐναρκτήριον λόγον μου εἰς τὸ Πανορθόδοξον Συνέδριον τῶν Ἀθηνῶν ἐν Procès verbaux κλπ.

1. Bulgakof καὶ ἄλλων.

Ἐκ τῶν σημείων τούτων ἀπορρέουν αἱ ἐξῆς ἀναμφισβήτητοι ἀλήθειαι :

1) Ἡ Ἐκκλησία εἶναι θεοσύστατον ἴδρυμα· 2) ἀποτελεῖται ἐκ ζώντων ἀνθρώπων καὶ ἔχει ὡς ἐκ τούτου καὶ ἀνθρώπινον χαρακτήρα· 3) εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι μία· 4) θάσις τῆς ἰδρύσεως καὶ θεμελιώσεως τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀποκλειστικῶς ἢ εἰς Χριστὸν πίστις, ἢ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη.

1. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι θεοσύστατον ἴδρυμα. Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχηγὸς καὶ ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἴδρυσεν αὐτὴν καὶ ἀποτελεῖ μετὰ τῶν μελῶν αὐτῆς διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἀληθοῦς καὶ ζωτανῆς πίστεως ἓν ἑνιαῖον καὶ μοναδικὸν μυστικὸν σῶμα (Κολοσ. α' 18,24). Ὁ Ἰησοῦς ἀπεκάλυψε τὴν σῶζουσαν ἀληθειάν Του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπεβεβαίωσε καὶ ἐπεσφράγισε ταύτην αἰώνιως διὰ τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ, ὡς καὶ διὰ τῆς διενεργουμένης καθοδηγήσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Πάντα ταῦτα ἐπιπροσθέτως πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς Ἐκκλησίας, ὅστις εἶναι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων δι' ἀποδοχῆς καὶ οἰκειοποιήσεως τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας, δίδουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν θεῖον καὶ πνευματικὸν αὐτῆς χαρακτήρα.

2. Ἡ Ἐκκλησία οὕσα θεῖον καθίδρυμα εἶναι συγχρόνως καὶ ἀνθρώπινον, οὐ μόνον διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους παντὸς εἴδους, (Ματθ. ιγ' 47-50), ἀλλὰ καὶ διότι ἐπιδιώκει τοὺς σκοποὺς αὐτῆς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, δι' ἀνθρωπίνων μέσων καὶ δι' ἀνθρώπων, ἔστω καὶ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καθοδηγουμένων,

Ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς δὲν ἐγνώρισε τοῖς ἀνθρώποις καὶ δὲν διέδωκε τὴν ἀληθειάν Του διὰ θαυματουργικῶν τινος τρόπου. Αὐτὸς ὁ ἴδιος καὶ οἱ ἄνθρωποι τοὺς ὁποίους ἐχρησιμοποίησε διὰ τὴν ἀποστολήν Του, ἐξυπηρέτησαν ταύτην δι' ἀνθρωπίνων μέσων (λόγου καὶ μυστηρίων, ἔστω καὶ ἂν ταῦτα ἦσαν καθαρῶς πνευματικοῦ χαρακτήρος), προχείρων πάντως καὶ προσιτῶν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.

Ἡ φύσις ὡς ἐκ τούτου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι συγχρόνως θεία καὶ ἀνθρωπίνη ἀναποκρινόμενη εἰς τὰς δύο φύσεις τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἀληθινὸς ἄνθρωπος. Δια τῆς δημιουργίας ἐκ μέρους τοῦ τοῦ διττοῦ τούτου τὴν φύσιν σώματος, τῆς Ἐκκλησίας, κατέστη δυνατόν ἢ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐξακολούθησις τοῦ σωτηρίου καὶ ἀπολυτρωτικοῦ αὐτοῦ ἔργου.

3. Ἐκ τῆς διπλῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς αὐτῆς ἀπορρέει ὅλος φυσικῶς ἢ μοναδικότης τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι μία. Εἰς καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ ἱδρυτὴς αὐτῆς, ὁ Χριστός. Μία καὶ μοναδικὴ εἶναι ἢ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀποκαλυφθεῖσα ἀλήθεια. Εἰς καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ δεσμὸς ὁ συνδέων τὰ μέλη τοῦ σώματος τῆς

Ἐκκλησίας πρὸς ἄλληλα, ἢ κοινὴ πίστις καὶ ἢ πρὸς ἀλλήλους ἀγάπη¹. Εἰς καὶ μοναδικὸς εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἢ σωτηρία ἐνὸς ἐκάστου ἀτόμου τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Ἐκ τούτων φανερὸν καθίσταται ὅτι σῶμα τοιαύτης προελεύσεως καὶ ἀρχῆς, τοιαύτης οὐσίας καὶ τοιοῦτον ἐπιδιώκον σκοπὸν δὲν εἶναι δυνατὸν παρὰ τὸ εἶναι ἓν καὶ μόνον.

Εἰς αὐτὸ τὸ ἓν σῶμα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡ ὑψίστη ἐξουσία, διενεργουμένη δι' ἀνθρώπων εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθη Οὗτος τὴν φροντίδα τῆς τηρήσεως καὶ συνεχείας τῆς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολῆς αὐτοῦ (Πράξ. κ'28).

4. Ἡ Ἐκκλησία ἰδρυθεῖσα καὶ κυβερνωμένη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, θεμελιωθεῖσα ἐπὶ τῆς πίστεως τῶν Ἀποστόλων καὶ ὀργανωθεῖσα ὑπ' αὐτῶν διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς εἰς αὐτὴν ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας καὶ διὰ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι τὸ μόνον ἠθελημένον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὄργανον, δι' οὗ καὶ μόνον ἐπιδιώκεται καὶ τελικῶς ἐπιτυγχάνεται ἡ ψυχικὴ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, συνεπῶς δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ σωτηρία ἐκτὸς αὐτοῦ, «extra ecclesiam nulla salus»².

2.

Παρὰ τὰ ἀνωτέρω λεχθέντα περὶ τῆς μοναδικότητος τῆς Ἐκκλησίας, ἐδημιουργήθησαν ἐν τούτοις εὐθύς ἐξ ἀρχῆς δι' ὠρισμένους, γνωστούς δὲ ἱστορικούς λόγους, καὶ δημιουργοῦνται συνεχῶς πολλαὶ χριστιανικαὶ ἐκκλησῖαι, αἵτινες ἀνεξαρτήτως φύσεως καὶ μορφῆς ὕφιστανται πραγματικῶς μέχρι σήμερον, σπουδαίως δ' ἐκάστη αὐτῶν διεκδικεῖ δι' ἑαυτὴν τὴν μοναδικότητα³.

1. Οὐδεὶς συνεπῶς ἀνῆκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἶναι κἄν χριστιανός, ἔστω καὶ ἂν τὸ δισχυρίζεται (δίδει «οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι Κύριε Κύριε εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»), καὶ ἐφ' ὅσον δὲν αἰσθάνεται ἑαυτὸν συνδεδεμένον μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ πλήρους (πίστεως δηλ. καὶ ἀγάπης, ἔχει μόνον πίστεως ἢ ἀγάπης) τούτου δεσμοῦ. (Νέα προσθήκη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μεταφράσεως).

2. Ἡ Ε. Ο. Ε. δὲν ἀντιλαμβάνεται τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀξιώματος τούτου, καθ' ὃν ἀποκλειστικὸν τρόπον ἐκλαμβάνει τούτον ἡ Ρ. Κ. Ε., ἀλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς θείας Οἰκονομίας. Ὁ Θεὸς ἰδρυσεν τὴν μίαν Ἐκκλησίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐδεὶς ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οὐδ' αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία δύναται νὰ διαθέσῃ τὴν θείαν Του θέλησιν κατὰ βούλησιν, σχετικῶς πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας ἐδριασκομένων ἀνθρώπων, ἀφοῦ ὁ Θεὸς θέλει ἀκριβῶς «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (Α'. Τιμοθ. 6' 4). Ἡ σωτηρία τῶν ἔξω τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας εἶναι τι πέραν τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καὶ γνώσεως. Ἡ αὐθεντία τῆς μοναδικότητός της ὀδηγεῖ αὐτὴν κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἀποκλειστικότητα. Ἡ ἐμπειρία τῆς ὁμοῦς ὡς πρὸς τὴν ἀγαθὴν φροντίδα καὶ μέριμναν τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ πλάσματά του ὀδηγεῖ εἰς τὴν πεποιθῆσθαι ὅτι αὐτὸς δύναται νὰ καθορίσῃ πράγματα τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ διευθετήσῃ ἡ Ἐκκλησία.

3. Τὸ φαινόμενον παρατηρήθη, ὡς γνωστόν, ἤδη κατὰ τὴν πρώτην ἀποστολικὴν καὶ τὴν μεταἀποστολικὴν ἐποχὴν καθ' ἣν, πρὸς διάκρισιν ἀκριβῶς τῆς γνησίας Ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν λοιπῶν, ἐχρησιμοποιήθη ὁ ὅρος «καθολικὴ». Μεταγενεστέρως πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τῆς ἔννοιᾳς τοῦ ὅρου τούτου ἐχρησιμοποιήθη τὸ ἐπίθετον «ὀρθόδοξος», («κα-

Ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σχέσιν τῶν διαφορῶν τούτων ἐκκλησιῶν πρὸς τὴν μίαν αὐθεντικὴν Ἐκκλησίαν ὑπάρχουν κυρίως τέσσαρες θεωρίαι: 1) Αὐτὴ ἢ μία Ἐκκλησία ἐξέλιπε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων καὶ ἐξηφανίσθη μετὰ τῶν διαφορῶν μεταγενεστέρως δημιουργηθειῶν ἐκκλησιῶν. 2) Ἡ μία Ἐκκλησία διηρέθη εἰς τμήματα ἢ τεμάχια, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἀντιστοιχεῖ εἰς τὰς ἀπ' ἀλλήλων δισταμένους καὶ ὑφισταμένους γῶν ἐκκλησίας. Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν διετήρησέ τι τὸ οὐσιώδες ἀπὸ τῆν ἀφ' ἧς ἀπεσχίσθη μίαν Ἐκκλησίαν, ἢ ἀπλή συνεπῶς προσέγγις καὶ συνένωσις τῶν τμημάτων αὐτῶν ἀποκαθιστᾶ οἷον αὐτομάτως τὴν μίαν Ἐκκλησίαν. 3) Ἡ μία αὐτὴ Ἐκκλησία ταυτίζεται χωριστὰ πρὸς μίαν ἐκάστην τῶν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένων ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι καίτοι κεχωρισμένοι ἀπ' ἀλλήλων διετήρησαν πιθανῶς τὰ οὐσιώδη συστατικὰ καὶ στοιχεῖα τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας. 4) Ἐκ πασῶν τῶν ὑφισταμένων χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν, μόνον μία δικαιούται νὰ διεκδικῇ τὴν ιδιότητα τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας, ὡς διατηρήσασα ἀμετάβλητον καὶ ἀνόθευτον τὴν μίαν καὶ μόνην ἀποκαλυφθεῖσαν ἀληθεῖαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διὰ τῶν Ἀποστόλων, ἀνεξαρτήτως μεταγενεστέρων ἐξωτερικῶν ἱστορικῶν ἐξελίξεων. Αἱ τρεῖς πρώται θεωρίαι μὲ μικρὰς τινὰς παραλλαγὰς ἀντιπροσωπεύονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τῆς θεολογίας τῶν διαφορῶν προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν, ἐνῶ ἡ τετάρτη ἀναπτύσσεται διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς Ρ. Κ. Ε. καὶ τῆς Ε. Ο. Ε. κατὰ τὴν ἰδίαν θεαίως ἐκάστης ἀντίληψιν.

Ἐν τοῖς ἐξῆς παραγράφοις ἐξετάζεται μόνον ἡ τετάρτη θεωρία καὶ αὕτη θεαίως ἀπλῶς ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως.

Ἡ Ε. Ο. Ε. πιστεύει ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ὡς θεῖον καθίδρυμα καὶ ὡς δημιουργημα θεῖον, δὲν δύναται οὔτε νὰ ἐξαφανισθῇ, οὔτε νὰ διασπασθῇ καὶ διαιρεθῇ εἰς τεμάχια. Οὐδεὶς ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἱκανός, ὅστις ἐπὶ τῆς ἰδίας στηριζόμενος αὐθεντίας, (ἔστω καὶ ἂν αὕτη βασίζεται ἐπὶ ὀρισμένης ἐρμηνείας τῆς Ἁγίας Γραφῆς, τηρούσης, ἀπορριπτούσης ἢ καὶ μεταβαλλούσης κατ' ἐννοίαν μέρη τῆς μιᾶς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας), θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ οἰανδήποτε μεταβολὴν ἢ ἀλλοίωσιν εἰς τὴν μίαν Ἐκκλησίαν.

Ἡ μία Ἐκκλησία, ὡς ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ὑφίσταται ἀκόμη καὶ γῶν ἀθικτος καὶ διετηρήθη ἀδιαίρετος, ὁλοκληρῶς, ἀμετάβλητος καὶ ἀνόθευτος. Οἱ τυχόν ἀπολέσαντες τὴν θεωρίαν αὐτῆς φυσικῶς ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴν εὔρεσιν αὐτῆς «εἰ ἄρα γε ψηλαφήσειαν αὐτὴν καὶ εἰροῖεν, καίτοι γε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνός ἐκάστου ὑπάρχουσαν», ἢ προσπάθεια ἕμως αὐτῶν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀνακατασκευῆς αὐτῆς καὶ ἀποκαταστάσεως ἀποτελεῖ ἐκ μέρους αὐτῶν ματαιοπονίαν, διότι αὕτη ὑφισταμένη δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπο-

θολικὴ ὀρθόδοξος») τὸ ὅποιον κατ' ἰδιοποίησιν τίτλου χρησιμοποιεῖται ἐπίσημως καὶ ὑπὸ πολλῶν αἰρετικῶν ἐκκλησιῶν, (ἔπως ὁ ὅρος «καθολικὴ» καθιερώθη καὶ οἰκισπονήθη ὑπὸ τῆς βωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας), χρῆζον ὡς ἐκ τούτου θετικωτέρου καθορισμοῦ («ἐλληνικὴ ὀρθόδοξος») κατὰ τὰ ἄνωτέρω.

καταστάσεως. Εἶναι φυσικὸν ὅτι πολλὰ ἀκόμη μέλη τῆς Ἐκκλησίας διὰ πολλοὺς καὶ ποικίλους λόγους ἀπεχωρίσθησαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας δυσκολευόμενα καὶ πολλάκις ἀδυνατοῦντα νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς αὐτὴν μετὰ τὴν ἀποδοχὴν ἐκ μέρους των ἀντιθέτων ἀρχῶν καὶ θεωριῶν σχετικῶν πρὸς ταύτην. Ἄλλ' ἡ μοναδικότης τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀπόλυτος καὶ πᾶσα ἐλαστικότης ὡς πρὸς τὸ γεγονός τοῦτο (ἀκριβῶς διὰ τὸ ἀδιαίρετον τῆς ἀληθείας) ἀποκλείεται ἀπολύτως.

Ὁ Κύριος ἴδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔδωκεν αὐτῇ ἐσωτερικὴν ὀργανικὴν μορφήν διὰ τῶν ἐξῆς ἰδρυτικῶν λόγων :

«Ὁὐ γάρ εἰσι δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν» (Ματθ. ιη' 20)· «Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς» (Ματθ. ις' 18)· «πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. κη' 19,20)· «ἐγὼ δὲ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου· καὶ οὐ ποτε ἐπιστρέψας στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου» (Λουκ. κβ' 32)· «...λέγει τῷ Σίμωνι Πέτρῳ ὁ Ἰησοῦς, Σίμων Ἰωῶν, ἀγαπᾷς με πλεον τοῦτων· λέγει αὐτῷ, βόσκει τὰ ἀρνία μου, λέγει αὐτῷ πάλιν δεύτερον, Σίμων Ἰωῶν ἀγαπᾷς με· λέγει αὐτῷ, Ναί, Κύριε· σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε· λέγει αὐτῷ, ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου· λέγει αὐτῷ τὸ τρίτον, Σίμων Ἰωῶν, φιλεῖς με· ἐλυπήθη ὁ Πέτρος, ὅτι εἶπεν αὐτῷ τὸ τρίτον, φιλεῖς με· καὶ εἶπεν αὐτῷ, Κύριε, σὺ πάντα οἶδας· σὺ γινώσκεις ὅτι φιλῶ σε· λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, βόσκει τὰ πρόβατά μου» (Ἰωῶν. κα' 15-18).

Σχετικῶς πρὸς τὸν πρῶτον ἰδρυτικὸν λόγον (Ματθ. ιη' 20) δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία, 1) ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἴδρυσεν τὴν Ἐκκλησίαν ἐν τόπῳ («ὄπου»), 2) ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀριθμὸν μελῶν ἴσων πρὸς ἄλληλα («δύο ἢ τρεῖς»), 3) ὅτι τὰ μέλη ταῦτα εἶναι συνδεδεμένα πρὸς ἄλληλα δι' ὠρισμένων ἀρχῶν («εἰς τὸ ἕμὸν ὄνομα»)· 4) ὅτι ὁ δεσμὸς οὗτος εὐρίσκεται ὑπὸ αὐστηρὰν τάξιν καὶ ἀρχηγίαν («ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν»). Ταῦτα πάντα ἐν σχέσει καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας ἰδρυτικοὺς λόγους δεικνύουν πλέον ἢ φανερώς τὴν ἴδρυσιν τῆς ὁρατῆς Ἐκκλησίας, ἣτις ἤρξατο ὑφισταμένη δι' ἀτόμων («κατ' οἶκον ἐκκλησία»), ἠῤῥῆθη διὰ τῶν τοπικῶν ὁμάδων («ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἢ οὐσα ἐν Κορίνθῳ»), διεδόθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον («ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ») καὶ ἐπεκτείνεται εἰς τὴν ἐκείθεν ζωὴν, τὴν ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ διὰ τῶν ἐν πίστει ἐν Κυρίῳ ἀναπαυθέντων καὶ ἀποχωρισθέντων τῆς παρούσης ζωῆς («ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόγυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων») (Φιλιππ. β' 9,10).

Ἡ ὁρατὴ αὕτη συνεπῶς Ἐκκλησία ἀποτελεῖ τὸ σημεῖον τῆς ἀφετηρίας τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐμπειρίας γενικῶς, ἡ δὲ ἀόρατος Ἐκκλησία εἶναι ὅλος

ἀσύλληπτος ἄνευ τοῦ ὁρατοῦ αὐτῆς τμήματος. Αὐτὴ ἡ ὁρατὴ Ἐκκλησία ἀνεξαρτήτως τῆς πνευματικῆς οὐσίας, τοῦ πνευματικοῦ της σκοποῦ καὶ τῆς ἐπεκτάσεως αὐτῆς ἐν τῷ πνευματικῷ κόσμῳ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἀντικείμενον τῆς ἀνθρωπίνης κατανοήσεως καὶ ἐμπειρίας.

Βεβαίως ἡ ὁρατὴ αὕτη Ἐκκλησία βασιζομένη ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς πίστεως καὶ συντηρουμένη διὰ τῆς ἀγάπης καὶ κατευθυνομένη διὰ τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἔχει ἀκριβῶς διὰ τοῦτο καὶ πνευματικὸν χαρακτήρα, οἱ δύο δ' οὗτοι παράγοντες ἀποτελοῦν αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν τῆς ὑποστάσεώς της. Ἀκριβῶς δ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ ἡ Ε.Ο.Ε. ἐκφράζει τὴν διδασκαλίαν της περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς λειτουργικὰς αὐτῆς ἐκφράσεις, ὡς, φερ' εἰπεῖν, εἰς τὰ λειτουργικὰ παραγγέλματα «ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἕνα ἐν ὁμολοίᾳ ὁμολογήσωμεν» καὶ «τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωλίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος αἰτησάμενοι ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα».

Τὸ ὁρατὸν τῆς Ἐκκλησίας ἐκδηλοῦται πλὴν ἄλλων διὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ διοικήσεως αὐτῆς, δι' ἧς κατορθοῦται ἡ διατήρησις αὐτῆς ἐπὶ τῆς βίσεως τῶν ἀνωτέρω ἀναπτυχθεισῶν ἀρχῶν. Ὁ Ἰησοῦς ἐξέλεξε τοὺς Δώδεκα Ἀποστόλους εἰς τοὺς ὁποίους ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν νὰ διδάσκουν τὸν λόγον ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ νὰ τελοῦν τὰ μυστήρια διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ ἰδίου Αὐτοῦ καὶ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σκοποῦ. (Ματθ. δ' 12-22, Μάρκ. γ' 13-15, Λουκ. ζ' 12-16, Ἰωάν. α' 35-51, Πράξ. α' 15-26, κ' 17-35). Εἶναι ὡς ἐκ τούτου φανερόν ὅτι ἡ τάξις ἐν τῇ ὁρατῇ Ἐκκλησίᾳ, τηρουμένη δι' ὑπηρεσίας εἰδικῶς ταύτην ἐμπεισιευμένων ἀνθρώπων, ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἐπίσης τῆς ἀδιακόπου συνεχείας τοῦ διοικοῦντος σώματος αὐτῆς, εἶναι θεμελιώδους σημασίας δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἐκκλησίας (Πράξ. α' 15-26). Ἡ ἐξέλιξις καὶ ἡ μορφή τῆς διοικήσεως εἶναι προφανῶς δευτερευούσης σημασίας, ἐφ' ὅσον αἱ ἀνωτέρω ἀναπτυχθεῖσαι θεμελιώδεις ἀρχαὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς διοικήσεως εἶναι ἐκτὸς πάσης ἀμφισθητήσεως. Διὰ τοῦτο οἱ διὰ γενομένων θραδύτερον προσπαθειῶν πρὸς ἀντικατάστασιν τῆς οὕτω ἰδρυθείσης καὶ συντηρουμένης Ἐκκλησίας καὶ ἐκκλησιαστικῆς τάξεως ἔξω τῆς γνησίας ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας ἀποτελεσθέντες ἐκκλησιαστικοὶ ὀργανισμοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναγνωρισθοῦν ὡς ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς οἰανδήποτε αὐθεντίαν καὶ συνεπῶς οἰονδήποτε δικαίωμα ὑπάρξεως.

Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἀκόμη καὶ ἐν τῇ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἐμφανίσει αὐτῆς δὲν εὐρίσκεται «ἄδε ἢ ἐκεῖ» (Λουκ. ιζ' 21), ἀλλ' ὅπου ὁ Κύριος καὶ οἱ Μαθηταὶ Του τὴν ἐτοποθέτησαν καὶ ἡ μόνη συνεπῶς δυνατότης προσπελάσεώς της καὶ συμμετοχῆς εἰς αὐτὴν, εἶναι ἡ προσκόλλησις εἰς τὸ μόνον σῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐνεπιστεῦθη τὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς ἐπὶ τῆς γῆς.

Συνήθως ἡ θεολογικὴ σοφία περιφρονεῖ τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως καὶ

θεωρεῖ οἷονεὶ ἀναξίαν ἑαυτῆς τὴν ἀναζήτησιν τῆς λεγομένης *Una sancta*, ἀνευ πολλῆς συζητήσεως καὶ δοκισισόφου ἀντιλογίας καὶ ἐνδιαθέτου θεωρητικῶν διαλογισμῶν (*speculatio*), ἀλλ' ὅμως εἶμαι βέβαιος, ὅτι ἕκαστος ἐξ ἡμῶν θὰ συμφωνήσῃ ὅτι τὸ ἔργον ἡμῶν δὲν ἔγκειται τόσον εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς θεολογίας περὶ τῆς θεωρίας τῆς *Una Sancta*, ὅσον εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας τῆς ἀληθινῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν ἀντιπροσωπεύει αὐτὴ καὶ ἣτις συνήθως καὶ πολὺ συχνὰ παραγκωνίζεται καὶ χάνεται εἰς τὰς διαλογικὰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ ἀντεγκλήσεις (Ἰουδιθ' ἡ' 12-14). Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς δὲν ἦλθε διὰ τὴν συστήσῃ θεολογικὴν ἐπιστήμην, τὴν ὁποίαν ἡμεῖς οἱ θεολόγοι ὄλως ἐσφαλμένως θεωροῦμεν συνήθως ὡς τὸ Α καὶ τὸ Ω τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Τοῦναντίον, ἀπεκάλυψε τὴν πίστιν Του καὶ ἀπήτησε τὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐν ἀπλότῃ καὶ ἀφελότητι καρδίας (Μάρκ. θ' 23,24· Ἰωάν. α' 47-51· Πράξ. θ' 46,47). Ἄν δὲ δὲν ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν ἀπλότητα ταύτην τῆς πίστεως, δὲν θὰ δυνηθῶμεν μὲ μόνην τὴν θεολογικὴν μας σοφίαν τὴν ἀνακαλύψωμεν τὴν θεολογικῶς ἀναζητούμενην *Unam Sanctam*, ἣτις, ὡς ἀνωτέρω εἶπον, «καὶ τοιγε οὐ μακρὰν ἀπὸ ἐνὸς ἐκάστου ἡμῶν ὑπάρχουσα», εἶναι καὶ παραμένει δι' ἡμᾶς ἀόρατος, ἀπλῶς καὶ μόνον διότι ἀναπτύσσομεν μόνον διανοητικῶς σχολαστικὰς διαλογικὰς θεωρίας περὶ αὐτῆς καὶ τῆς ὑπάρξεώς της.

3.

Δυνάμεθα μήπως τὴν ἀρνηθῶμεν ὅτι ἡ ἀποστολικὴ κοινότης δὲν ἦτο ἡ μόνη χριστιανικὴ κοινότης τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ὅτι οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι ἀπρηνοῦντο τὰς ἄλλας ὀνομαζομένας χριστιανικὰς κοινότητας, αἵτινες δὲν ἦσαν συνδεδεμένοι μετ' αὐτῶν, καὶ ὅτι ἐθεώρουν ταύτας ὡς συγισταμένας ἐκ ψευδαδέλφων; Οἱ ἴδιοι οἱ Ἀπόστολοι δὲν ἠνείχοντο τὴν ὑπαρξίν πολλῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ ἀκόμη καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι οἱ αἰρετικοὶ δὲν ἐτόλμων τὴν θέσασιν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὴν θέσιν τῶν Ἀποστόλων, ἔστω καὶ ἂν ἠρμήνευον καὶ ἐξελάμβανον ταύτην κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν, ἀληθῶς δὲ λίαν περιέργον, ἀντίληψιν.

Τὰ πράγματα ἐξηκολούθησαν ἀναπτυσσόμενα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῶν αὐτῶν ὡς ἂν γραμμῶν ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν μετααποστολικὴν ἐποχὴν.

Ἡ μόνη αὐθεντικὴ μία καθολικὴ Ἐκκλησία τηροῦσα τὴν πίστιν ἀνοθευτον ἀπρηνήθη καὶ ἀπέκρουσε τὰς διαφόρους αἰρετικὰς ἐκκλησίας καὶ ἀπέκλεισεν αὐτὰς ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῆς κοινωρίας. Ἡ καθολικὴ ἐν τούτοις Ἐκκλησία ἐδειξε μᾶλλον ἀνεξίθρησκον διάθεσιν ἐναντι τῶν αἰρετικῶν ἐκκλησιῶν, προσπαθοῦσα διὰ τῆς οἰκονομίας τὴν συμφιλίωσιν ταύτας μεθ' ἑαυτῆς. Πολιτικαὶ συνθήκαι συνετέλεσαν κατὰ πολὺ εἰς τὴν ἐμμονὴν τῶν αἰρετικῶν μέχρι καὶ τοῦ νῦν εἰς τὰς διατηρουμένας δογματικὰς διαφοράς. Ἄλλ' ἐν τῇ συνόλῳ ἡ ὑπαρξὶς πολλῶν ἐπόψεων τῆς μιᾶς χριστιανικῆς πίστεως, πολλῶν δηλ. καὶ διαφόρων ἐκκλησιῶν οὐδέποτε ἐγένετο ἀνεκτὴ καὶ οὐδέποτε

κατενοήθη. Ἡ Ἐκκλησία συνεπῶς, παρὰ τὴν ὑπαρξιν πολλῶν ἐκκλησιῶν ἔξω τῆς κοινωνίας αὐτῆς ὑφισταμένων, ἐξακολουθεῖ πάντοτε νὰ εἶναι μία καὶ ἡ μετ' αὐτῆς ἔνωσις—οὐχὶ θεβαίως ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ἐξωτερικῆς ὁμοιομορφίας ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀρχαίου ἀξιώματος «in necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem caritas»—εἶναι ὁ μόνος τρόπος τῆς μετ' αὐτῆς ἐνότητος.

Ἡ θεωρία περὶ τῶν διαφορῶν ἐκκλησιῶν ὡς μελῶν ἢ κλάδων τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ καὶ οὐδὲ κἂν καταληπτὴ, ἐφ' ὅσον αἱ ἐκκλησίαι αὐταὶ χωρίζονται τυχὸν ἀπὸ τῆς μιᾶς διὰ θεμελιωδῶν διαφορῶν, ἐπόψεων καὶ ἀντιλήψεων ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν τῆς Ἐκκλησίας.

Βεβαίως γνωρίζω τὰς ὑφισταμένας δυσκολίας διὰ τὴν πραγματοποίησιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας αὐτῆς τῆς ἐνώσεως. Ἱστορικοὶ καὶ θεολογικοὶ λόγοι καθιστοῦν τὴν πραγματοποίησιν τῆς κατὰ τὰ ἄλλα ἀναγκαιοτάτης καὶ ἀπαραιτήτου ἐνώσεως σχεδὸν ἀδύνατον. Μόνον δὲ ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀπλότητα τῆς πίστεως, ὡς τὴν ἀνέπτυξα ἀνωτέρω, θὰ ὠδήγηι ἡμᾶς, ἴσως, εἰς τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου προβλήματος.

4.

Ἡ ὑπαρξις τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας ἀκόμη καὶ τώρα ἐν μέσῳ ἡμῶν καὶ παρὰ τὴν ὑπαρξιν πολλῶν ἐκκλησιῶν, ὠδήγηι ἡμᾶς φυσικῶς εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς Ε. Ο. Ε. ὡς πρὸς τὸ ἀποκλειστικὸν αὐτῆς δικαίωμα τοῦ ἰσχυρισμοῦ ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ μία Ἐκκλησία καὶ τοῦτο κυρίως ἔνεκα τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἱστορικῶς μαρτυρουμένης ἀδιακόπου συνεχείας αὐτῆς μετὰ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας¹.

Κατὰ τὴν ἀξίωσιν ταύτην ἡ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία ἦτο ἀναμφισβητήτως συνέχεια τῆς ἀποστολικῆς, μέχρι τοῦλάχιστον τοῦ 9ου αἰῶνος.

Αἱ ἔριδες μεταξὺ ἀνατολῆς καὶ δύσεως ὠδήγησαν εἰς τὸν σχηματισμὸν τῆς Ρ.Κ.Ε. ὡς νέας ἐκκλησίας, ἔνεκα τῶν νεωτερισμῶν αὐτῆς, οἵτινες ἀπερρίφθησαν ἐκ μέρους τῆς Ε.Ο.Ε. Ὡς ἐκ τούτου ἡ τελευταία ἔμεινε ἀμετακίνητος ὅπου ἦτο καὶ πρότερον. Ἐπὶ αὐτῆς ἀποσχισθὲν μέρος τῆς δύσεως ἀπετέλεσε νέαν χωριστὴν ἐκκλησίαν. Ὁ γενόμενος βραδύτερον χωρισμὸς ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ταύτης διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως μεγάλων τμημάτων αὐτῆς, ἅτινα ἀπετέλεσαν ἰδίαν χωριστὰς ἐκκλησίας ὠδήγηι ἡμᾶς εἰς τὴν νῦν ὑφισταμένην τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου κατάστασιν. Αἱ ἐπὶ πλέον καὶ πλέον νέαι αὐταὶ ἐκκλησίαι ἠδιαφόρησαν ἐντελῶς ὡς πρὸς τὸ ἀπομένον εἰσέτι ἀμετάβλητον τμήμα τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας καὶ παριδοῦσαι αὐτὸ προὑχώρησαν ἔτι περισσότερον ἢ ἡ Ρ. Κ. Ε. εἰς τοὺς νεωτερισμοὺς αὐτῶν.

1. Ἴδε μελέτην μου «Περὶ τῆς ἀδιακόπου συνεχείας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας μετὰ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας», ἐνθ' ἀνωτέρω.

Ἡ ἀδιάκοπος συνέχεια τῆς Ε. Ο. Ε. πρὸς τὴν ἀδιαίρετον, ἣτις παρέχει αὐτῇ τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελῇ τὴν μίαν Ἐκκλησίαν, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς λόγων :

1) Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ἀναγνωρίζεται ὡς καὶ πρότερον ὡς ἡ μόνη κεφαλὴ καὶ ὁ μόνος ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ γενομένη ὑπ' Αὐτοῦ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας Του εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι ἡ μόνη βάσις τῆς σωζούσης πίστεως.

2) Πίστις εἰς τὴν ἀποκαλυφθεῖσαν ἀλήθειαν καὶ ἀγάπη ὡς ἔκφρασις τῆς πρώτης, ἀποτελοῦν τοὺς δύο πόλους τῆς χριστιανικῆς καὶ συνεπῶς τῆς γνησίας ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς.

3) Ὡς ἐν τῇ πρώτῃ Ἐκκλησίᾳ, ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ δοθεῖσα εἰς αὐτὴν τάξις, φυλάσσεται ἐν τῇ αὐτῇ ἀκόμῃ μορφῇ, ὅλως ἄθικτος καὶ ἀμετάβλητος. Τὸ κατὰ καθήκον (διὰ τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐντολήν) διοικοῦν τὴν Ἐκκλησίαν σῶμα, ὁμοῦ μετὰ τοῦ κατὰ δικαίωμα (διὰ τὴν ἀποδεκτὴν γενομένην πίστιν) διοικουμένου σώματος, ἀποτελοῦσι «τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας».

4) Ἡ αὐθεντία τῆς Ἐκκλησίας βασιζέται ἐπὶ τοῦ πληρώματος τούτου ὡς τεθεμελιωμένη ἐπὶ τῆς ἀποκαλυφθείσης ἀληθείας, ὡς αὐτὴ φυλάσσεται ὑπὸ τοῦ διοικοῦντος σώματος καὶ ὡς ἐκφράζεται διὰ τῆς ὁρθῆς αὐτῆς ἐρμηνείας (τῆς ἱερᾶς Παραδόσεως) καὶ ἐκδηλοῦται κυρίως διὰ τῆς συνειδήσεως τῆς Ἐκκλησίας, τῆς κοινῆς δηλ. γνώμης κλήρου καὶ λαοῦ, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ «*id tenemus quod semper quod ubique quod ab omnibus creditum est*». Τοῦτο εἶναι τὸ ὑπὸ τῶν ρώσων ὀρθοδόξων θεολόγων Sobornost καλούμενον, (ἄρος οὐχὶ κατὰ πάντα ἀντιληπτὸς καὶ ἐκφραστικὸς, τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἑλληνικὴν νοοτροπίαν).

5) Ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὸ οὐσιῶδες μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς καὶ ὡς αὐτὴ ταύτης ἡ κυρίως ἐκδήλωσις εἶναι ἡ λατρεία, ὀδηγοῦσα τὸν πιστὸν εἰς πνευματικὴν μυστικὴν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνωσιν διὰ τῆς ἀτομικῆς προσοικειώσεως τῆς διὰ τὴν σωτηρίαν χαρᾶς, τῆς ἐπιτυγχανομένης διὰ τῆς παροχῆς τοῦ «μεγάλου ἐλέους», ὡς τοῦτο ἐκφράζεται ἐν τῇ πληρότητι τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ διὰ τῆς ἐνσαρκώσεως δηλ. τῆς σταυρώσεως, ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως αὐτοῦ. Ἡ ἀνάστασις μάλιστα (Πάσχα σταυρώσιμον καὶ ἀναστάσιμον) ἀποτελεῖ τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς Ε.Ο.Ε., ἀκριβῶς ὡς τοῦτο συνέβαινε κατὰ τὴν ἀποστολικὴν καὶ μεταποστολικὴν ἐποχὴν, τοῦλάχιστον ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

6) Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐπίσημος, οὕτως εἰπεῖν, ἔκφρασις τῆς ζωῆς χριστιανικῆς πίστεως, διότι ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ εὐδοκία, ὡς ἀποτελοῦσαι τὴν κατ' ἐξοχὴν ἐντολήν τοῦ Χριστοῦ, ἀναγνωρίζονται ὡς ὁ κύριος κανὼν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ κοινωνίᾳ, τῆς πίστεως αὐτῆς ἀποδεικνυομένης μόνον διὰ τῆς ὑπαρχούσης ἀγάπης.

7) Ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου ἀκολουθεῖ ἡ κατὰ παράδοσιν θέσις τῆς

Ε. Ο. Ε. ὡς πρὸς τὰς σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῆς Πολιτείας. Ἡ Ἐκκλησία ἐν ταύταις οὐδὲν ἕτερον ἐπιδιώκει εἰ τὸν πλουτισμὸν τῆς Πολιτείας μὲ ἀληθινοὺς χριστιανούς, οἱ ὅποιοι εἶναι κατ' ἀνάγκην οἱ ἀριστοὶ τῶν πολιτῶν, ἀποκροεῖ πᾶσαν αὐτῆς ἀνάμιξιν εἰς κοσμικὰς (πολιτικὰς) ὑποθέσεις καὶ ἐν ἀνάγκῃ δὲν ἀποφεύγει καὶ αὐτὸ τὸ μαρτύριον εἰς περιπτώσεις ἀπεριορίστου πιέσεως καὶ ἐπεμβάσεως τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας εἰς καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰς (θρησκευτικὰς) ὑποθέσεις. Ἡ Ε.Ο.Ε. ὡς πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο σημεῖον ἔχει κατὰ τε παρελθὸν καὶ τὸ παρὸν πλουσιωτέραν πείραν πάσης ἄλλης χριστιανικῆς ἐκκλησίας.

8) Ἵπὲρ πάντα ταῦτα, ἡ ὕπαρξις καὶ τήρησις τοῦ παλαιοῦ καθολικοῦ πνεύματος καὶ αἰσθήματος, ἐκφαινομένου οὐχὶ ἐν ἐγωϊστικῇ ὁμολογιακῇ ὑπερφανεῖα, ἀλλ' ἐν πραγματικῇ χριστιανικῇ ταπεινοφροσύνῃ. Τοῦτο ἐκδηλοῦται καὶ διὰ τοῦ ἐξῆς ἀξιοσημειώτου καὶ χαρακτηριστικοῦ γεγονότος.

Ὡς γνωστὸν ἡ Ε. Ο. Ε. δέχεται μόνον τὰς ἑπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους. Ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, οὕτω καὶ σήμερον ἡ ὑψίστη διοικητικὴ αὐθεντία εἶναι ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος (διὰ τὸ κρατοῦν δημοκρατικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ζηλοτύπως τηρεῖ ἄθικτον ἡ Ε. Ο. Ε.). Πολλὰ καὶ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα, ἐκ τῶν ὁποίων μερικὰ εἶναι λίαν σημαντικὰ διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ζωὴν, δὲν δύνανται νὰ λυθοῦν ἢ μὴ ἐξ ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἀπαιτοῦσι συνεπῶς τὴν σύγκλησιν αὐτῆς, ἥτις τυχὸν συγκαλουμένη θὰ εἶναι ἡ 8ῃ Οἰκουμενικῇ. Ἄλλ' ἡ σύγκλησις τῆς τόσο ἐπιθυμητῆς 8ῃς Οἰκουμενικῆς Συνόδου εἶναι εἰσέτι σχεδὸν ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει πραγματοποιήσιμον, τοῦλάχιστον κατὰ τὸ προσεχὲς μέλλον. Πολλοὶ ἔξω τῆς Ε, Ο. Ε. εὐρισκόμενοι ἀποδίδουν τὸ γεγονὸς αὐτὸ εὐχερῶς εἰς τὴν παρατηρουμένην καὶ ὑφισταμένην εἰσέτι κατὰπτωσιν αὐτῆς'. Ἄλλ' ἡ κατὰπτωσις

1. Μετὰ τὴν 7ην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, λέγουσιν, ἔπαυσεν ὑφισταμένη πᾶσα περαιτέρω ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ αὐτῇ ἐξέλιξις, οὐδὲν, ὡς ἐκ τούτου, ὑπάρχει τὸ διαζῶν τὴν σύγκλησιν νέας Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἄλλαι Ἐκκλησίαι ὡς ἡ Ρ.Κ.Ε. καὶ αἱ διάφοροι προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι ἀπέδειξαν ὄλως διάφορον ἰκανότητα καὶ ζωτικότητα. Ἡ πρώτη, (ἡ ῥωματοκαθολικὴ) διὰ τῆς θεολογητικῆς πρότερον συγκλήσεως διαφόρων οἰκουμενικῶν συνόδων (αἰτινες βεβαίως εἶναι οἰκουμενικαὶ [δῆθεν] σύνοδοι τῆς ῥωματοκαθολικῆς ἐκκλησίας) μέχρι καὶ τῆς τοῦ Βατικανοῦ (1870), καὶ διὰ τῆς συγκεντρώσεως ἔπειτα ὁλοκλήρου τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα, ἥτις ἐπιτρέπει βεβαίως εἰς τὴν ἐκκλησίαν νὰ κινήται εὐχερῶς πρὸς τὰς νεωτέρας ἀναγκὰς ἐξελίξεως. Αἱ δευτέραι (αἱ προτεσταντικαὶ) διὰ παραπλησίας ἀναπτύξεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας, εἰ καὶ πρὸς ὄλως διάφορους κατευθύνσεις καὶ δι' ὄλως διαφορετικῶν μέσων καὶ μεθόδων.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ Ε. Ο. Ε. εἶχε μακρὰν περιόδον καταπτώσεως, ἐκ τῆς ὁποίας καὶ δὲν ἐξῆλθεν εἰσέτι. Ἡ ἐπέκτασις τοῦ ἀραβικοῦ πρότερον καὶ τοῦ τουρκικοῦ ἔπειτα ζυγοῦ ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν περιοχῶν, ἐφ' ὧν ἐκυριάρχει ἐκκλησιαστικῶς καὶ θρησκευτικῶς ἡ Ε.Ο.Ε. ἐπέφερεν ὄλως φυσικῶς ἐξασθένησιν τῆς ζωτικότητος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς. Ἄλλ' ἡ ἐξασθένησις καὶ ὑποχώρησις αὐτῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς, ὡς σαφῶς καταδεικνύουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἀκριβῶς ἔνεκα τῶν μεγάλων ἀποθεμά-

αὕτη, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῇ ὑποσημειώσει, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ θεωρηθῇ πλήρης, καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον, δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ ἐπαρκῶς τὴν μέχρι τοῦδε παράλειψιν τῆς συγκλήσεως τῆς νέας Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ ἐξήγησις τοῦ πράγματος ἔχει πολὺ βαθύτερον ταύτης λόγον τοῦ εὐχερῶς φερομένου, καὶ οὗτος εἶναι ἀκριβῶς τὸ ἐν τῇ Ε. Ο. Ε. ὑφιστάμενον καὶ τηρούμενον πλῆρες αἴσθημα καὶ πνεῦμα τῆς παλαιᾶς καὶ γνησίας καὶ ἀληθινῆς καθολικότητος.

των τῆς ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως, ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται νὰ νοηθῇ, ὡς τινες τῶν θεολόγων τῆς δύσεως ἐπιπολαιῶς ἰσχυρίζονται, ὡς συντελέσασαι εἰς τὴν πλήρη ἐξαφάνισιν τῆς ζωντανῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως. Ὅπως τοῦναντίον ἡ ζωτικότητα τῆς Ε. Ο. Ε. ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς καταπτώσεως ἐκδηλοῦται καὶ πρέπει νὰ ἀναγνωρισθῇ διὰ τῶν ἐξῆς πραγματικῶν γεγονότων. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς καταπτώσεως τῆς Ε.Ο.Ε. ἔχομεν: 1) Τὸ μέγα ἱεραποστολικὸν ἔργον αὐτῆς τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν σλαβικῶν λαῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν Ρώσων. 2) Τὸ θαυμαστὸν καὶ ἀφαντάστως μέγα κατόρθωμα τῆς διατηρήσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς συνειδήσεως, παρὰ τὴν ὑφισταμένην ἀφάνταστον πίεσιν ἐκ μέρους τοῦ σκληροτέρου καὶ μισητοτέρου ζυγοῦ, τῆς μωαμεθανικῆς δυνάμεως. 3) Ἡ λίαν σημαντικὴ ἀνθῆσις τῆς μεταγενεστέρως (περὶ τὸν 12ον ἰδίᾳ καὶ 13ον αἰῶνα) μυστικῆς θεολογίας ἐν τῇ Ε.Ο.Ε. καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς σπουδαίας ἀντιρρητικῆς θεολογίας τοῦ 14ου, 15ου καὶ 16ου ἰδίᾳ αἰῶνος, ἐν σῶσει πρὸς τὸ μέγα δυτικὸν σχίσμα. 4) Ἡ σπουδαία πνευματικὴ ἐνίσχυσις τῶν εἰσέτι ἀσθενῶν καὶ μὴ πλήρως ἐκκλησιαστικῶς καὶ θεολογικῶς χειραφετηθειῶν σλαβικῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ρωσικῆς μέχρι τῶν μέσων καὶ αὐτοῦ τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἡ κυρίως ἀρχὴ τῆς πλήρους χειραφετήσεως τῆς ρωσικῆς θεολογίας ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν συμπίπτει μᾶλλον μὲ τὴν φοβερὰν πολιτικὴν κρίσιν ἐν Ρωσίᾳ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ἥτις εἰς ἀμφοτέρας τὰς κατευθύνσεις τῆς (τὴν ἀρνητικὴν καὶ τὴν θετικὴν) ἠμπόδισε καὶ εἰσέτι ἐμποδίζει ἐν πολλοῖς τὴν πλήρη ἐξέλιξιν τῆς ἡδὴ χειραφετημένης ρωσικῆς θεολογίας. Ἡ πολιτικὴ αὕτη κρίσις ἐξ ἄλλου παρέσχε σπουδαίαν εὐκαιρίαν εἰς τοὺς πρόσφυγας ρώσους θεολόγους νὰ γνωρίσουν σπουδαίως τὴν Ε.Ο.Ε. καὶ τὴν θεολογίαν τῆς ἐν τῇ δύσει. 5) Ἡ ὑπέρογκος ἀνάπτυξις καὶ ἐξέλιξις τῆς κυρίως ἑλληνικῆς (ὀρθοδόξου) Ἐκκλησίας καὶ τῆς θεολογίας τῆς, ὡς ἐπίσης καὶ τῶν μὴ ἐλληνοφώνων ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἀπὸ τοῦ 19ου αἰῶνος καὶ ἰδίᾳ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 20οῦ δεικνύουν σαφῶς τὴν ἐπιτευχθεῖσαν πρόοδον καὶ ἀναγέννησιν ὡς αὕτη ἐξεδηλώθη πλὴν τῆς λοιπῆς θεολογικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως ἰδίᾳ διὰ τοῦ περιφήμου πανορθοδόξου συνεδρίου τῶν Ἀθηνῶν τοῦ 1936 (H. S. Alivisatos, Procès Verbaux du Premier Congrès de Théologie Orthodoxe à Athènes 20 Nov.—6 Dec. 1936. Athènes 1939. Τοῦ αὐτοῦ: Αἱ σύγχρονοι θεολογικαὶ τάσεις ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ὀρθοδοξίᾳ» Ἀθῆναι, 1949 καὶ G. Florovsky «The legacy of the task of orthodox Theology», Anglican Theological Review, Vol. XXXI No 2 April 1942). Ἀκριβῶς δι' αὐτὰ τὰ ἱστορικὰ συμβάντα παρεκτός τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς θρησκευτικῆς ἐμμονῆς τοῦ ὀρθοδόξου ποιμνίου εἰς τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν πίστιν, ἐπιτευχθεῖσαν ἀκριβῶς διὰ τῆς πλουσίας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως κατὰ τὴν περίοδον τῆς καταπτώσεως, ἡ γνησία ἐκκλησιαστικὴ συνειδήσις οὐδέποτε ἀπώλεσθη, ὡς τοῦτο ἐν τισὶ συνῆθη μὲ τινὰς τῶν καλουμένων ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν.

Εἶναι ὡς ἐκ τούτου σαφές, ὅτι ἡ ὑπερβαλλόντως τονιζομένη κατάπτωσις τῆς Ε.Ο.Ε. οὔτε πραγματικὴ εἶναι, οὔτε εἶναι ἱκανὴ διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν μέχρι τοῦδε παράλειψιν τῆς συγκλήσεως τῆς 8ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

Μετὰ τὸ μέγα σχίσμα καὶ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἐξελίξεις τοῦ 16^{ου} καὶ τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἐν τῇ Δύσει καὶ εἰσέτι βραδύτερον, ἡ Ε.Ο.Ε. εἶχε (καὶ ἔχει) σαφεστάτην ἀντίληψιν ὅτι τὸ μέγιστον τμήμα τοῦ χριστιανισμοῦ διὰ τὸν ἕνα λόγον (ῥωμαιοκαθολικισμὸς) ἢ τὸν ἄλλον (προτεσταντισμὸς οἰασδήποτε μορφῆς) ἔπαυσε νὰ ἀνήκη εἰς τὴν εἰσέτι ἀσφαλῶς ὑφισταμένην (ἀδιαφόρως ἀν περικεκομμένην εἰς τὸ ἐλάχιστον) μίαν καθολικὴν Ἐκκλησίαν. Αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι περιοχαὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας, εἰς τὰς ὁποίας νῦν κυριαρχοῦν ἡ ῥωμαιοκαθολικὴ καὶ αἱ λοιπαὶ προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι, δὲν ἐδρίσκονται πλέον ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς ἐνιαίας ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ ἀπεσχίσθησαν ἐντελῶς ἀπὸ τῆς μητρὸς Ἐκκλησίας. Βεβαίως δὲν ὑπάρχει εἰσέτι ἐπίσημος ἀπόφασις περὶ καὶ κατὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ τῶν τμημάτων τούτων ἀπὸ τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας, σχετικαὶ δ' ἀποφάσεις ἐκ μέρους τῆς Ρ.Κ.Ε. οὐδεμίαν ἔχουν ἀξίαν, ἐφ' ὅσον ἡ τελευταία αὕτη διὰ σειρὰς νεωτερισμῶν ἀντιστρατευομένων καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς βιβλικὰς θάσεις τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας ἦτο ἡ πρώτη ἥτις ἀπεσχίσθη αὐτῆς. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ ἀνευ θετικῆς ἀποφάσεως τὰ τμήματα ταῦτα ἀφ' ἑαυτῶν ἀπεχωρίσθησαν καὶ δὲν ἀνήκουν πλέον εἰς τὴν ἀδιαίρετον Ἐκκλησίαν, οὕτω δὲ ἡ Ε. Ο. Ε. παρέμεινε καὶ ἀπομένει τὸ μόνον ἀμετάβλητον τμήμα τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας. Ὁ χωρισμὸς τῆς ῥωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας ἐπέφερε μεταβολὴν εἰς ἑαυτὴν καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἀμετάβλητον τμήμα τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, τὴν Ε. Ο. Ε. Αἱ μεταγενέστεραι ἐξελίξεις ἐν τῇ δύσει διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως καὶ μετ' αὐτήν, οὐδαμῶς μετέβαλον τὴν θέσιν αὐτῆς, ἐνῶ αἱ νεωστὶ διὰ τῆς Μεταρρυθμίσεως σχηματισθεῖσαι νέαι προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι παρεῖδον καὶ ἐλησμόνησαν πλήρως καὶ αὐτὴν τῆς τὴν ὑπαρξίν. Ἡ γενομένη ἀλλαγὴ ἐν τῷ δυτικῷ χριστιανισμῷ πρότερον διὰ τοῦ ῥωμαιοκαθολικισμοῦ ἦτο τόσον βαθεῖα, ὥστε ὅταν τὰ τμήματα ἐκεῖνα τῆς ῥωμαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας ἀπεσχίσθησαν καὶ ἀπεχωρίσθησαν αὐτῆς καὶ ἐσχίσθησαν τὰς νεωτέρας προτεσταντικὰς ἐκκλησίας, ταῦτα κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ ἀποχωρισμοῦ δὲν ἔσχον τὴν ἐλάχιστην φροντίδα καὶ μέριμναν, πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ διατηρουμένου ἀνοθεύτου τμήματος τῆς ἀδιαίρετου Ἐκκλησίας, καὶ οὐδὲ κἄν συνείδησιν εἶχον περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῶν πρὸς τὸ εἰσέτι ὑπάρχον καὶ ὑφιστάμενον τμήμα αὐτῆς, τὴν Ε. Ο. Ε.¹, ἥτις εἶχε διατηρηθῆ ἐντελῶς καθαρὰ καὶ ἀνόθευτος ἀπὸ τὰς διαφθοράς τῶν ῥωμαιοκαθολικῶν νεωτερισμῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων αὐταὶ ἐξηγέρθησαν καὶ ἐπολέμου².

1. Ἡ πρὸς στιγμήν ἐπιδιωχθεῖσα ἐπὶ Ἱερεμίου τοῦ Β' ἐπαφὴ τῶν προτεσταντικῶν ἐκκλησιῶν διὰ τῶν θεολόγων τῆς Τυβίγγης εἶχε πᾶν ἄλλο ἢ τοιοῦτον χαρακτῆρα καὶ σκοπὸν καί, ὡς δεικνύω εἰς κριτικὴν μου συγγράμματος Ἑλληνος θεολόγου περὶ τῶν σχέσεων τούτων, δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν Theologische Literatur Zeitung, καὶ ἡ γενομένη τότε ἐπαφὴ ἀπέβλεπε εἰς ὅλους διαφόρους σκοποὺς.

2. Ἀργότερον καὶ σχεδὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας (μετὰ τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ τοῦ 1870) μόνον ἡ ἀπὸ τῆς ῥωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας ἀποσχισθεῖσα παλαιοκαθολικὴ Ἐκ-

Ὡς ἐκ τούτου ἡ Ε. Ο. Ε. ἐλησμονήθη καὶ παρέμεινεν ἀπομεμονωμένη ἐν τῇ ἀγωνιώδη καταστάσει εἰς ἣν δι' ἐξωτερικοὺς εὐρίσκετο λόγους, μὴ δυναθεῖσα ἀκριβῶς ὡς ἐκ ταύτης καὶ τῆς ἐλλείψεως ἐκ μέρους τῆς μέσων νὰ ἐπέμδῃ αὐθεντικῶς κατὰ τὸν χρόνον τῆς συγκρούσεως καὶ νὰ καθοδηγήσῃ τὸν νέον διαμαρτυρούμενον κόσμον ὀπίσω πρὸς τὸ εἰσέτι ἀνέπαφον διατηρούμενον τμήμα τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, τὴν Ε. Ο. Ε.

Ἐν ὄψει τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων καὶ ἐν σχέσει τῶρα πρὸς τὸ ζήτημα τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, ἡ Ε.Ο.Ε. εἶχε καὶ ἔχει τὴν πεποιθήσιν ὅτι αἱ ἐπτὰ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι δὲν εἶναι Σύνοδοι τῆς Ε.Ο.Ε. (ἐν μεταγενεστέρᾳ ὁμολογιακῇ ἐννοίᾳ) ἀλλὰ Σύνοδοι τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Ἡ σύγκλησις συνεπῶς νέας (τῆς 8ης) Οἰκουμενικῆς Συνόδου θὰ ἔπρεπε νὰ γίνῃ ὑπὸ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας πρὸς γενικὴν ἀναγνώρισιν αὐτῆς ὡς 8ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου πάλιν τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Ἀκριβῶς δ' ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἔγκειται ὁ κύριος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον οὔτε συνεκλήθη οὔτε πρόκειται νὰ συγκληθῇ προσεχῶς ἡ 8η Οἰκουμενικὴ Σύνοδος.

Ἡ Ε.Ο.Ε. δηλαδὴ διατηροῦσα ἰσχυρὸν καὶ ἀνέπαφον τὸ γνήσιον καθολικὸν πνεῦμα καὶ αἰσθημα δὲν προβαίνει εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς 8ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, διότι δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ ἔχῃ μίαν ἐπὶ πλέον οἰκουμενικὴν σύνοδον ἰδικὴν τῆς, ἐν τῇ μεταγενεστέρᾳ ὁμολογιακῇ ἐννοίᾳ, ἀφοῦ ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἰδρῦθησαν αἱ λοιπαὶ νεώτεραι Ἐκκλησίαι (ὡς ἀνωτέρω) ὅλως φυσικῶς καὶ ἀνεξαρτήτως τῆς οὐσίας, τῆς φύσεως καὶ τῶν ἀξιώσεών τῆς ἀκουσίως τῆς ἀπέβη ἀριθμητικῶς καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι μία τῶν ὑπαρχουσῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ Ε.Ο.Ε. ἔχει, ὡς ἐλέχθη, ἐπίγνωσιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ μέγιστον μέρος τῆς Χριστιανωσύνης εἶναι ἔξω τοῦ ἀπομείναντος τμήματος τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ αὐτὴ καὶ ὅτι μόνον ὅταν λυθῇ τὸ πρόβλημα τοῦ χωρισμοῦ διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τῶν κεχωρισμένων ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Ε.Ο.Ε., τότε μόνον θὰ προβάλλῃ τὸ πρόβλημα τῆς συγκλήσεως τῆς 8ης Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἰς τρόπον ὥστε πᾶσαι αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλη-

κλήσια ἐστράφη πλήρως ἐλπίδων πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἐπεδίωξε τὴν μετ' αὐτῆς ἔνωσιν, ἣτις, καθ' ἑαυτὴν εὐκολωτάτη καὶ ἀπολύτως δυνατὴ οὖσα, ἀπεκρούσθη, δυστυχῶς, διὰ τῆς ἀπαρადέκτου ὀπισθοδρομικῆς (ὅχι ἀπλῶς συντηρητικῆς) ἀντιλήψεως τῶν τότε ὀρθοδόξων θεολόγων ἐπὶ ἀπωλείᾳ τῆς μοναδικῆς εὐκαιρίας ἀνασυνθέσεως τῶν δεσμῶν τῆς Ε.Ο.Ε. μετὰ τῆς Δύσεως, ἣτις, Κύριος οἶδε, πρὸς ποίας εὐεργετικὰς οὐ μόνον διὰ τὴν παλαιοκαθολικὴν ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν καὶ δι' ὅλοκληρον τὸν χριστιανισμόν θὰ ὠδήγει ἐξελίξεις καὶ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶνε δύσκολον νὰ φαντασθῇ ὁ σκεπτόμενος θεολόγος. Δυστυχῶς ἡ ἀρνητικὴ στάσις τότε τῆς ὀρθοδόξου θεολογίας πλὴν τούτου εἶχε καὶ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περαιτέρω ἐξέλιξιν τῆς συγχρονισμένης πλέον παλαιοκαθολικῆς ἐκκλησίας κατὰ τρόπον καθιστῶντα σήμερον ἐτι δυσκολωτέραν τὴν εἰσέτι ποθητὴν μετ' αὐτῆς ἔνωσιν.

1. Οὐχὶ ἐσθαίως ὑπὸ τὸν τύπον τῆς μηδέποτε ὑπαρξάσης ὁμοιομορφίας.

σῆναι κατ' ἴσον δικαίωμα νὰ συμμετάσχουν εἰς αὐτὴν καὶ νὰ ἀποβῆ οὕτως αὐτὴ ἡ 8ῃ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος τῆς μιᾶς καὶ πάλιν ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἀκόμη καὶ αἱ μεγάλαι σύνοδοι αἱ συγκληθεῖσαι ἐν Κωνσταντινουπόλει τῶ 861 καὶ 879 κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἰσχυροτέρας μετὰ τῆς Ρ.Κ.Ε. ἀντιγνωμίας, οὐδέποτε ἀνεγνωρίσθησαν ὡς Οἰκουμενικαὶ ὑπὸ τῆς Ε. Ο. Ε., καίτοι ἀποφανθεῖσαι ὑπὲρ τῆς θέσεως αὐτῆς, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ρ. Κ. Ε. ἀναγνωρίσασαν ὡς Οἰκουμενικὰς ἐκείνας τὰς ῥωμαιοκαθολικὰς ἀντισυνόδους, αἵτινες ἀνεθεμάτισαν τὸν Φώτιον καὶ τὸν Μιχαὴλ Κηρουλάριον.

Ἡ Ε.Ο.Ε. ἔχει ἐπίγνωσιν τῶν ὑφισταμένων δυσκολιῶν πρὸς σύγκλησιν τῆς 8ῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐν σχέσει πρὸς τὰς λοιπὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας τὰς εὐρισκομένας ἔξω τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας, ἀλλὰ προτιμᾷ τὴν ἀπεριόριστον ἀναβολὴν αὐτῆς μᾶλλον, ἢ τὴν σύγκλησιν συνόδου, ἣτις θὰ χαρακτηρισθῆ καὶ θὰ εἶναι καθαρῶς μεταγενεστέρου ὁμολογιακοῦ χαρακτήρος¹. Ἐπιμεγαλύτερα δυσχέρεια διὰ τὴν σύγκλησιν τῆς 8ῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου ὑφίσταται ἐν τῷ προβλήματι τῆς ἰκανότητος τῶν ἔξω τῆς Ε. Ο. Ε. εὐρισκομένων ἐκκλησιῶν, ὡς πρὸς τὴν πρόσκλησιν καὶ συμμετοχὴν αὐτῶν, ὡς εἶναι, εἰς τὴν νέαν Οἰκουμενικὴν Σύνοδον. Ἡ δυσχέρεια δὲν φαίνεται τόσον πολύπλοκος ἀπὸ ὀρθοδόξου ἐπόψεως ὅσον ἀπὸ ρωμαιοκαθολικῆς, διότι ἐνῶ ἡ Ε. Ο. Ε. δὲν ἀπεφάνθη εἰσέτι ἐπίσημως (καὶ ἐξ ἀποφάσεως Οἰκουμενικῆς Συνόδου) περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἡ Ρ. Κ. Ε. ἀπεκήρυξε ταύτας ἐπίσημως ὡς αἰρετικὰς. Ἡ Ε. Ο. Ε., διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς 7ῆς Οἰκουμενικῆς Συνόδου πᾶσαι αὐταὶ αἱ νέαι ἐκκλησίαι, ἀπ' αὐτῆς τῆς Ρ.Κ.Ε. δὲν ὑφίσταντο, οὐδεμίαν ἔλαβε φυσικῶς ἐπίσημον θέσιν περὶ τῆς φύσεως καὶ καταστάσεώς των, ἀφ' ἧς δὲ αἱ ἐκκλησίαι αὐταὶ ἰδρῦθησαν διὰ τῶν κατὰ καιροὺς σχισμάτων δὲν συνεκροτήθη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος καὶ αὐθεντικῆ συνεπῶς ἀπόφασις περὶ αὐτῶν δὲν ὑφίσταται. Ὅπωςδὴποτε ἡ λύσις τοῦ προ-

1. Τὸ ἀδύνατον τῆς συγκλήσεως Οἰκουμενικῆς συνόδου, τὸ ὁποῖον ἀνέπτυξα εἰς εἰδικὴν ἐπὶ τούτῳ μελέτην μου, δὲν συνεπάγεται φυσικῶς τὸ ἀδύνατον τῆς συγκλήσεως πανορθόδοξου συνόδου πρὸς συζήτησιν καὶ ἐπίλυσιν πολλῶν ἐκρημνῶν ζητημάτων γενικωτέρας διὰ τὴν Ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν σημασίας καὶ ἀπαιτούτων τὴν ταχυτέραν αὐτῶν ἐπίλυσιν (ἡμερολόγιον, 6' γάμος κληρικῶν, νηστεία κλπ.). Ἡ ἐκ κοινῆς συμφωνίας ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν ὀρθοδόξων ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν ἐπίλυσις ἐν πανορθόδοξῳ συνόδῳ τοιούτων ζητημάτων καὶ ἀντιτιθεμένη τυχόν, ὡς εἰς ἄλλην μου μελέτην ἔδειξα, εἰς τὴν κρατοῦσαν κανονικὴν τάξιν, θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ μὲ τὴν τελικὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐγκρίσεως αὐτῆς ὑπὸ τῆς νέας Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁπόποτε αὕτη θὰ συνήρχετο, ἣτις ἐγκρίσις θὰ ἦτο βεβαία, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπρόκειτο περὶ κοινῆς καὶ ἀναμφισβητήτου συμφωνίας πασῶν τῶν ἐπὶ μέρους ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν. Ἡ τοιαύτη ἕμως πανορθόδοξος σύνοδος (ἣς ἄλλως τε ἔχομεν πρόδρομον τὴν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει συνεκροτηθεῖσαν προσύνοδον τοῦ 1930) δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συγκληθῆ, ὀνομασθῆ καὶ ἀναγνωρισθῆ ὡς Οἰκουμενικὴ, ἀκριδῶς διὰ τὴν τηρουμένην, ὡς ἀνωτέρω εἰδείχθη, συνείδησιν τοῦ γνησίου καθολικοῦ πνεύματος.

βλήματος περὶ τῆς φύσεως καὶ θέσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων τῶν ἔξω τῆς Ε. Ο. Ε. εὐρισκομένων, θὰ εἶναι ἀποφασιστικὴ ὡς πρὸς τὸ δικαίωμα αὐτῶν νὰ γίνουσι ὡς εἶναι ἢ ὡς πρέπει νὰ εἶναι πάλιν μέλη τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας.

Γνωρίζω ὅτι πολλοὶ δυτικοὶ ἀδελφοὶ (ῥωμαιοκαθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι) δὲν θεωροῦσι τὴν θέσιν ταύτην τῆς Ε. Ο. Ε. ὡς ἐπὶ καλῆς στηριζομένην θάσεως καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶναι ὅλως ἐπιφυλακτικοὶ ὡς πρὸς τὴν ὀρθότητα αὐτῆς. Ἄλλ' ἢ Ε. Ο. Ε. βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἀρχῶν τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἀνεπτύχθη ἀνωτέρω καὶ ἐπὶ τῶν ἀναφερθέντων ἀναμφισδητήτων ἱστορικῶν γεγονότων, δὲν δύναται ἢ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἑαυτὴν ὡς τὸ μόνον ἀμετάβλητον ὑπόλειμμα τῆς ἀρχαίας ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας¹. Καὶ ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἢ Ε. Ο. Ε. βλέπει τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ ὠφέλιμον τῆς συμμετοχῆς τῆς εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν. Ἡ πλήρης ἐξήγησις τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ ἡ ὁμόφωνος ἀναγνώρισις τῆς θέσεως τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας θὰ ὀδηγήσουσι ἀσφαλῶς πρὸς τὴν ἀληθινὴν ἔνωσιν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας θάσεως. Ἡ τοιαύτη ἔνωσις, διὰ τὰ ζῶντα στοιχεῖα τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν τῶν ἔξω τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας εὐρισκομένων, εὐχερῶς θὰ ἀπέβαινε (μετὰ τὴν ἔνωσιν) ἢ σταθερὰ ἀφετηρία τῆς νέας ἐξελίξεως τῆς μιᾶς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ μέλλοντι.

Ἐκ πάντων τούτων σαφῶς καταφαίνεται ὅτι ἡ προσκόλλησις εἰς τὰς ἐπτὰ Οἰκουμενικὰς Συνόδους οὐ μόνον δὲν εἶναι δεῖγμα ὀπισθοδρομικότητος καὶ στατικότητος, ἀλλ' ὅλως τούναντίον σημεῖον τῆς ὑφισταμένης ζώσης καθολικῆς συνειδήσεως ἐν τῇ Ε. Ο. Ε. ἣτις ἐν ὑπομονῇ προσευχῇ καὶ ταπεινώσει ἀναμένει

1. Πολλοὶ ἰσως ἐρωτήσουσι: Δὲν εἶναι ἰσως ἡ θέσις αὕτη τῆς Ε.Ο.Ε. δεῖγμα ὀπισθοδρομικότητος καὶ στατικότητος αὐτῆς, ἐφ' ὅσον διὰ τῆς ἀπεριορίστου ταύτης ἀναμονῆς ὡς πρὸς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας, δὲν δύναται φυσικῶς νὰ ἐπιτευχθῇ περαιτέρω ἐξέλιξις; Ἡ ἀπάντησις εἶναι ὅτι τοιοῦτος φόβος δὲν ὑφίσταται. Ἡ Ε.Ο.Ε. διὰ τὴν ἐλαστικότητά της ὡς ὁμοσπονδία ἀνεξαρτήτων ἀπ' ἀλλήλων ἐκκλησιῶν, ἐξακολουθεῖ ὡς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ τὴν ζωὴν καὶ ἀνάπτυξιν της, ὡς εἰς ἐποχὰς καθ' ἃς ἡ σύγκλησις Οἰκουμενικῆς Συνόδου δι' ἐξωτερικοὺς λόγους (διωγμοὺς, καὶ ἄλλας δυσχερείας εἰς μεταγενεστέρας περιόδους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας) δὲν ἦτο δυνατὴ, ἢ δὲ Ἐκκλησία ἐξυπηρετεῖτο μόνον διὰ τοπικῶν καὶ γενικῶν συνόδων. Ἡ ἤδη ἀρξαμένη νέα περίοδος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, θὰ ἐπιφέρει βεβαίως τὴν ἄρσιν τῶν ὑφισταμένων δυσχερειῶν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ζωῇ, τὰς ὁποίας ἐν ὄψει τῆς μελλοντικῆς λύσεως αὐτῶν ἀντιμετώπισεν ἐπὶ αἰῶνας ἢ Ε.Ο.Ε. Εὐθὺς ὡς παύση ἢ ὑφισταμένη ἐξωτερικὴ πίεσις ἢ Ἐκκλησία θὰ ἀποκτήσῃ τὴν γνωστὴν ζωτικότητά της καὶ θὰ ἀναλάβῃ τὴν μεγάλην ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν της, οὐ μόνον ἐν τῷ μεγαλυτέρῳ τμήματι του, τὸ ὁποῖον εἶναι εἰσέτι ἐθνικόν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμένων ἐκκλησιῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ μεταπέσῃ πᾶντα νὰ ἐνωθῶν καὶ πάλιν εἰς τὴν μίαν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἢ ὁποία ἐνδυναμωμένη ὑπ' αὐτῶν, θὰ ἰκανωθῇ εἰς τὸ νὰ ἐπιτελέσῃ τὴν μεγάλην αὐτῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολὴν, ἰδίᾳ σήμερον, διὰ τοῦ σχηματισμοῦ ἐνὸς ἐνιαίου μετόπου ἐναντίον τῶν δυνάμεων τοῦ ἀντιχριστοῦ.

τὴν ἀναζωογόνησιν ὁλοκλήρου τῆς μιᾶς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ἐκείνων, αἵτινες παραμένουσιν ἔξω τῆς μιᾶς καὶ ἡ ὁρμία ἔνωσις ἀπαξ ἐπιτευχθεῖσα—Ἰδίᾳ μετὰ τὴν πανταχόθεν ἐκφρασθεῖσαν θερμὴν ἐπιθυμίαν περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Una Sancta—οὐδὲν ἕτερον θὰ σημαίη καὶ θὰ διακηρύττῃ ἢ τὴν γίγνην τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἐν τῷ κόσμῳ (Ἰωάν. Καθολ. Α' ε' 4).

Ἀντιλαμβάνομαι ὅτι διὰ πολλοὺς (καλῶς ἐγνοουμένους) λόγους οἱ μὴ ὀρθόδοξοι δυσκολεύονται νὰ ἐγνοήσουν ἀκόμη καὶ ταύτην τὴν ἀποφιν τῆς E. O. E. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου, εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος ὅτι ἡ ἀποκατάστασις τῆς μιᾶς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ ἐπανέυρεσις τῆς Una Sancta θὰ εἶναι ἀδύνατος, ἂν δὲν βασισθῇ ἐπὶ τοῦ γνησίου καθολικοῦ αἰσθήματος, τὸ ὁποῖον ἀντιλαμβάνεται τὴν μίαν Ἐκκλησίαν ὡς αὕτη ἰδρῦθη ἱστορικῶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἥτις δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν δύναται νὰ εἶναι εἰ μὴ μόνον μία καὶ ἀδιαιρέτος, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἰδρῦσεώς της μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων, ἕτε θὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ νέα Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν θὰ ἀνήκουν ἀποκλειστικῶς οἱ εἰς Χριστὸν πιστεύοντες καὶ πιστεύσαντες.

Ἀνακεφαλαιῶν, τονίζω ὅτι τὰ ἐπόμενα σημεῖα εἶναι τὰ σημαντικώτερα τῆς διδασκαλίας περὶ τῆς φύσεως τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν E. O. E. Ταῦτα οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον διαφέρουσιν, ὡς πρὸς τὴν φύσιν τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τὰ ὑπὸ τῆς ἀδιαιρέτου Ἐκκλησίας πιστευόμενα.

1) Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία ὁρατὴ (στρατευομένη) συγχρόνως καὶ ἀόρατος (θριαμβεύουσα).

2) Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μία, ἡ σωτηρία τῶν πιστευόντων.

3) Τὰ μέσα δι' ὧν ἐπιδιώκεται καὶ ἐπιτυγχάνεται ὁ σκοπὸς οὗτος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ μυστήρια.

4) Ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡ αὐθεντία αὐτῆς βασίζεται ἐπὶ τῆς δι' αὐτοῦ ἀποκαλυφθείσης (θρησκευτικῆς) ἀληθείας, ἡ εἰς τὴν ὁποίαν πίστις ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν θεμέλιον αὐτῆς.

5) Ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις, ὡς αὕτη κατεστάθη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ὑπὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, οὐ μόνον ἐγγυᾶται τὴν καθαρότητα τῆς διδασκαλίας της, ἀλλ' ἐξασφαλίζει καὶ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς της.

6. Κλήρος καὶ λαὸς ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὸ «πλήρωμα» τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐκφρασιν τῆς αὐθεντίας αὐτῆς, τὴν Συνείδησιν τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἀποτελεῖ τὴν ἐκφρασιν τοῦ μυστικοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

7) Ἡ Ἐκκλησία (ὡς μία) οὐδέποτε ἔπαυσεν ὑφισταμένη, καὶ αὐτὴ της ἡ ὑπαρξις ἀντιτίθεται εἰς τὰς προσπάθειας περὶ δῆθεν ἀποκαταστάσεώς της.